

بسم الله الرحمن الرحيم

الهي أنطقني بالهدى و ألهمني التقوى

تفسیر سوره‌ی حمد که از کودکی آن را می‌آموزیم و دست کم شبانه روز ۱۰ بار این سوره را می‌خوانیم. از دنیا هم رفتیم این سوره را دیگران برای ما می‌خوانند.

در اسلام به یک طریقی طراحی شده است که ما نماز بدون سوره حمد نداریم.

افتتاح کتاب خداست. مادر کتاب خداست (ام الكتاب). چکیده کتاب خداست. همه‌ی قرآن شفا هست ولی سوره حمد خط ویژه دارد. همه قرآن نجات هست، سوره حمد یک خط ویژه است. باید سوره مبارکه‌ی حمد را بیشتر بشناسیم و از مضامین آن مطلع باشیم.

لطفاً مطالبی را که می‌شنوید برای اهالی منزل بازگو کنید، همان طور که در گذشته سنت این گونه بوده است، حداقل برای ده نفر بازگو بفرمائید.

حمد یعنی شکر و سپاس خدا و نشان دهنده‌ی این است که شکرگزاری در پیشگاه خداوند چه اهمیتی دارد. روزی چند مرتبه دست به آسمان بلند کنیم و خدا را شکر بنمائیم. از امام معصوم سوال شده بهترین جمله شکرگزاری چیست؟ فرمودند: «همین جمله الحمد لله رب العالمین.»

سوره حمد هفت آیه دارد به تعداد آسمان‌ها، به تعداد زمین‌ها، به تعداد روزهای هفته، به تعداد طوافی که طواف کنندگان می‌کنند. به تعداد سعیی که بین صفا و مروه انجام می‌شود، به تعداد سنگ‌هایی که حاجیان به شیطان‌ها می‌زنند. معلوم می‌شود این عدد ۷ یک عدد خاص است.

آیه اول: بسم الله الرحمن الرحيم. به نام الله خدایی که رحمان و رحیم است. امام صادق (ع) درباره رحمان و رحیم اینطور به ما یاد دادند: «رحمان یعنی همه را دوست دارد، رحیم یعنی مؤمنان را برای همیشه دوست دارد، تا بلندای قیامت و تا بهشت.»

بسم الله الرحمن الرحيم: یعنی خدایا به قصد تو برای رضای تو این کار را شروع می‌کنم. به ما فرموده‌اند تمام کارهایتان حتی غذا خوردن، خوابیدن، سفر، شروع کار را با بسم الله شروع کنید.

« صِبْغَةُ اللَّهِ » (سوره بقره - آیه ۱۳۸) کلمه ای در قرآن است به معنای رنگ خدایی، به کارهایمان رنگ خدایی بزنیم. استاد قرائتی مثال می‌زنند و می‌فرمایند: « می‌خواهید یک مجموعه‌ی چینی بخرید ۱۴۰ پارچه، ولی همه‌ی اینها یک آرم دارد که در پشت تمام ظرف‌ها وجود دارد و آن آرم کارخانه است. « بسم الله الرحمن الرحيم » یعنی من به همه‌ی کارها چه کوچک و چه بزرگ، مادی یا معنوی آرم خدا را می‌زنم. می‌خواهم بخوابم، برای خدا می‌خوابم. می‌خواهم غذا بخورم، برای خدا غذا می‌خورم، درس را برای خدا می‌خوانم. این یک معنای « بسم الله » است.

یک معنای دیگر « بسم الله » یعنی به کمک خدا، هر چند که کار ما با فکر و برنامه ریزی و مشورت باشد، ولی نمی‌دانیم عاقبت کارمان چطور می‌شود. « بسم الله » یعنی خدایا کمک و قدرت علم و لطف تو بی‌نهایت است. خدایا کمک کن؛ مثلاً در مورد ازدواج بعد از مشورت و گفتگو و مشاور بازهم نیاز به کمک خداوند داریم.

بسم الله ← معنای دوم ← به کمک خدا

معنای اول ← به رنگ خدا ← برای خدا

معنای دیگر یعنی با توکل به خدا و تکیه بر خدا می‌کنیم. امامان ما می‌فرمودند: « بسم الله الرحمن الرحيم را زیبا بنویسید و حس زیبایی داشته باشید. » حدیث همه‌ی کتاب‌های آسمانی با این جمله شروع شده، همه سوره‌های قرآن با این جمله شروع شده، بجز سوره توبه که با براءة شروع می‌شود که بسم الله الرحمن الرحيم ندارد.

حدیث: « موقع سخن گفتن با بسم الله شروع کنید که سخن شما مبارک می‌شود. »

حدیث: هر کاری که با بسم الله الرحمن الرحيم آغاز شود ادامه دار و ماندگار خواهد بود. به بچه ها بیاموزیم که هر کاری را با بسم الله شروع کنند.

امامان ما در نمازهایشان بسم الله الرحمن الرحيم را با صدای بلند می گفتند.

بعضی از اهل سنت وقتی سوره را می خوانند ، بدون بسم الله می خوانند ، ولی شیعه حتماً باید سوره ها را با بسم الله بخواند . ما حدیث داریم که بسم الله تاج سوره است.

به نام الله خدایی که همه را دوست دارد ، گنهکارها را هم دوست دارد ، به همین خاطر است که توبه آنها را قبول می کند.

آیه دوم: « الحمد لله رب العالمين »

اگر کسی به ما لطفی کند و هدیه ای بدهد ما تشکر می کنیم. (به زبان عربی می شود شکر) وقتی زیبایی و عظمت می بینیم چه می کنیم ؟ مثلاً خط زیبا یا صدای خوب می بینیم ، تعریف و تمجید و ستایش و ثنا می گوئیم ؛ مثلاً عجب خطی است.

مثلاً تابلوی عصر عاشورای استاد فرشچیان را می بینیم.

ما انسان ها وقتی زیبایی یا عظمت می بینیم ، ستایش می کنیم که به زبان عربی می شود مدح. وقتی کسی لطف می کند شکر می کنیم و وقتی زیبایی و عظمت می بینیم مدح می کنیم. اگر شکر و مدح را در هم ادغام کنیم کلمه ی حمد پدید می آید. در ترجمه فارسی زیر کلمه ی حمد سپاس (شکر) و ستایش (مدح) نوشته شده است.

معنای آیه ۲: همه سپاس و ستایش ها مخصوص خداست. هر نعمتی که بر ما برسد سرچشمه ی آن الله است. ولو اینکه پدر من به من پولی بدهد ، ولی من می دانم این پول را خدا به او داده است. هر نعمتی از هر راهی به دست ما برسد ، سرچشمه اش خداست و هر زیبایی و هر عظمتی بدست هرکسی ایجاد شود ، خالق اصلی آن خداست.

همه شکرها و همه‌ی مدح‌ها مخصوص خداست.

رب: این کلمه حداقل ۹۰ بار در قرآن آمده ، بعد از الله بیشترین اسم خداوند کلمه «رب» است که در قرآن آمده است.

به معنای صاحب، مثل رب البیت: صاحب خانه. خدا صاحب و مالک ماست.

ما باید از مالک و صاحب خود تشکر کنیم. خدا نه تنها صاحب ماست ، بلکه رب العالمین است. پس سپاس و ستایش مخصوص صاحب دنیاست.

معنای دیگر رب عبارت است از پرورش دهنده ؛ یعنی کسی که یک عنصر ساده را رشد می‌دهد و به کمال می‌رساند ؛ مثل اینکه یک بذر را به شکوفه و به گل و به میوه تبدیل می‌کند، خدایی که ما بندگان را به تکامل می‌رساند. همه‌ی عظمت‌ها و بزرگی‌ها و زیبایی‌ها از آن خداست و برای لطف‌هایی که در حق من کرده شکر کنم و برای زیبایی‌های خلقت او را مدح کنم.

آیه سوم: « الرحمن الرحیم » ، آنقدر مهم است که دوباره این دو صفت تکرار می‌شود. « الرحمن » یعنی اینکه همه را دوست دارد ، حتی آنهایی که قبولش ندارند. در دعای ماه رجب می‌خوانیم ای خدایی که مهر می‌ورزی ، به آنهایی که از تو نمی‌خواهند ، حتی کسانی که خدا را قبول ندارند ، مورد لطف خدا قرار می‌گیرند.

« رحیم » : مومنان را برای همیشه (هم دنیا و هم آخرت) دوست داری.

آیه چهارم: « مالک يوم الدين » ؛ صاحب روز جزا. دین دو معنا دارد : یکی به معنای شریعت، مقررات، قوانین. معنای دیگر دین به معنای جزا، پاداش و کیفر می‌باشد . روزی در پیش داریم به نام روز جزا. صاحب آن روز خداست. البته صاحب دنیا هم خداست ولی چون به ما اختیار داده ما

احساس می‌کنیم ، خودمان همه کاره هستیم. نمرود به ابراهیم گفت : « من می‌میرانم و من زنده می‌کنم . » (سوره بقره - آیه ۲۵۸)

امام حسن مجتبی (ع) فرمودند : « پدرم امیرالمومنین وقتی نماز می‌خواندند ، گاهی در نمازهایش به این آیه که می‌رسید ۱۰۰ ، مرتبه تکرار می‌فرمود و اشک می‌ریخت : « مالک یوم الدین » .

چه خوب است در نماز به این آیه که می‌رسیم ، اشک بریزیم و به یاد قیامت بیفتیم .

صاحب روز جزا ← ما چون یادمان می‌رود قیامت هست ، گناه می‌کنیم . یکی از راه‌های گناه نکردن یاد قیامت است .

آیه بعد : « ایاک نعبد و ایاک نستعین » ، پروردگارا ؛ تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو کمک می‌خواهیم.

امیرالمومنین (ع) در نهج البلاغه می‌فرماید : « پیامبران آمدند که راه درست پرستش را به ما یاد بدهند . » انسان به صورت خودجوش پرستش می‌کند ، ولی گاهی معبود را گم می‌کند و چوب می‌پرستد ، گاهی سنگ ، گاهی ستاره ، گاهی ماه را می‌پرستد . گاهی خود ، گاهی شاه و گاهی پول می‌پرستد . انبیاء آمدند تا مردم ، خدا را پرستش کنند ؛ چون کسانی هستند که ما را به بیراهه می‌برند. ما در نماز تکرار می‌کنیم و اعلام می‌کنیم که پروردگارا ؛ تنها تو را می‌پرستیم.

ما در هر نماز این را می‌گوییم : « خدایا تنها تو (نه دیگران که مخلوق و خود ضعیف و نیازمند) را می‌پرستیم و فقط از تو کمک می‌خواهیم . » حال اگر از کسی قرض گرفتیم آیا این کمک خواستن از خداست یا خلق ؟

امام فرمود : « اگر کسی بگوید ، اگر فلانی نبود ، گره از کار من باز نمی‌شد ، این شرک است. »
پرسید : « ای فرزند پیغمبر ؛ پس شما به ما یاد بدهید چطور بگوییم . » حضرت فرمودند : « این طور بگویید : اگر خدا نمی‌خواست به دست فلانی گره از کار من باز نمی‌شد » ؛ یعنی سرچشمه را

فراموش نکنیم . فلانی هم یک انسان مثل من است ، او هم از ترس پشه داخل پشه بند می شود . همه توجه ما باید به خدا باشد . اگر خدا نمی خواست ، فلانی رقت قلب پیدا نمی کرد و به من قرض نمی داد . همه به خواست خداست.

آیه « اهدنا الصراط المستقیم » : اسلام به ما یاد داده که من نه ، ما همه دعا می کنیم که برای همه دعا کنیم . خدایا ما را به راه راست هدایت فرما. حدود ۲۰۰ بار در قرآن کلمه گمراهی (ضلالت) آمده است . همین طور که داریم راه می رویم ، اشتباهی می رویم ، به دوراهی های زندگی که رسیدیم ، نمی دانیم کدام را انتخاب کنیم و به کمک خدا احتیاج داریم . نمی دانیم صلاح ما در این انتخاب هست یا خیر.

فردی از امیرالمومنین (ع) پرسید : « یا ابا الحسن ؛ آیا شما در صراط مستقیم هستید یا نه ؟ » فرمود : « بله » . گفت : « پس چرا باز این دعا را می خوانید: اهدنا الصراط المستقیم ؟ » فرمود : « برای از این به بعد می خوانم » ، تا حالا درست آمدیم ، ولی نمی دانیم بعد از این چه می شود . چقدر از انسان ها بودند که در صراط مستقیم بودند ، ولی دست از راه حق برداشته و سراغ شیطان رفتند . چقدر در قرآن آیاتی آمده : « ءَامَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا » ، کسانی بودند که ایمان آوردند و بعد از مدتی کافر شدند . انسان ها همواره در معرض شیطان هستند .

صراط مستقیم یعنی چه؟ یک معنا راه متعادل است ، بعضی ها نماز می خوانند ، ولی درس نمی خوانند ، بعضی درس می خوانند ، ولی نماز نمی خوانند . بعضی نه درس می خوانند و نه نماز ، و ورزش می کنند . بعضی غرق دنیا هستند ، بعضی غرق آخرت هستند ، بعضی در مادیات و بعضی در معنویات هستند.

اینها اشتباه است . صراط مستقیم یعنی به همه نیازهایی که خدا برای ما مشخص کرده توجه کنیم . هم به خانواده برسیم و هم به خودمان برسیم و هم به جامعه برسیم . هم به دنیا و هم به آخرت توجه داشته باشیم .

در قرآن ۱۱۵ بار کلمه دنیا و ۱۱۵ بار کلمه آخرت آمده است.

صراط مستقیم یعنی تعادل ، بعضی پیامبران و امامان را تا حد خدایی بالا می برند ، کسی هم می-گوید که امام صادق (ع) مثل بقیه بوده است ، هر دو در اشتباه هستند . حد تعادل مهم است ، باید شناخت‌هایمان متعادل باشد . رفتارهایمان متعادل باشد . چه کسانی بودند که در زمان پیامبر (ص) در رکاب پیامبر (ص) جنگیدند ، بعد از پیامبر (ص) در کنار امیرالمومنین (ع) بودند ، ولی در کربلا نیامدند . امام حسین (ع) خودشان از او دعوت کردند ولی او نیامد . به دعوت امام زمان خودش پاسخ نداد .

هر صبح و شام باید از خدا بخواهیم که خدایا راه راست را به من نشان بده . هدایت هم دو جور است : یک هدایت به معنای راهنمایی ، و یک هدایت به معنای راهبری.

قرآن ما را راهنمایی کرده است ، خداوند دست ما را در دست ائمه (علیهم السلام) گذاشته تا آنها ما را راهبری کنند ؛ این یعنی هدایت راهبری.

اهدنا هدایت به معنای دوم است ، در زیارت جامعه کبیره در حق ائمه می خوانیم : « أَنْتُمُ الصِّرَاطُ الْأَقْوَمُ » ، صراط مستقیم راه چه کسانی است؟ راه کسانی که نعمت به آنها داده یعنی خدا به همه نعمت داده است ؛ منظور چه نعمتی است ؟ نعمت ویژه داده است ؛ یعنی هدایت در راه مستقیم .

در آیه ۶۹ سوره نساء آمده : « أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ » که منظور این چهار گروه هستند: (۱) انبیاء (۲) صدیقین (۳) شهدا (۴) صالحین .

« غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ » یعنی نه مغضوبین « وَلَا الضَّالِّينَ » و نه ضالین و گمراهان .

برای حضور قلب دواهایی هست یک دوایش این است که به مفهوم آیات دقت کنیم.

خلاصه سوره حمد شفاست . اگر برای مرده ای ۷ بار سوره حمد خواندید و مرده زنده شد تعجب نکنید.

سوره حمد را اسلام طراحی کرده تا روزانه تکرار کنیم . اگر کسی ام الكتاب است ؛ یعنی چکیده و مادر قرآن . خلاصه مبحث امروز این شد :

بسم الله: به رنگ خدا، برای خدا، با کمک و توکل و تکیه بر خدا.

الرحمن: همه رو دوست دارد.

الرحیم: مومنان را برای همیشه دوست دارد.

مالک يوم الدين: یاد قیامت سازنده و بیدار کننده و در هر نماز یاد می‌کنیم . یاد قیامت می‌افتیم ، باید به فکر توشه باشیم.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى (سوره بقره – آیه ۱۹۷)

توحید در عبادت: خدایا تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو کمک می‌خواهیم.

در قسمت هدایت به سه گروه رسیدیم که ان شاء الله هفته آینده تبیین می‌شود.